

גמרא:

רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנן בר רבא איקלעו הזדמנו לבי אבין דמן נשיקיא.

לרב יהודה ורב ירמיה בר אבא אייתו להו קכא-ב פורייתא, מיטות לישב עליהן. ואילו לרב חנן בר רבא לא אייתו ליה מיטה אלא הושיבוהו על הארץ.

אשכחיה, מצאו רב חנן, שהיה כועס על שהושיבוהו על הארץ, לרב אבין, כשהוא מתני ליה לבריה, שונה לבנו את משנתנו, בלשון הזה: וכופין קערה על צואה של קטן — מפני קטן, שלא יטפח בה ויתלכלך.

אמר ליה רב חנן לרב אבין [וכאמור, רב חנן כעס עליון] בלשון הקנטה: **אבין שטיא** — מתני שטותא לבניה.

כי למה צריך לכפות על הצואה כלי כדי למנוע את כלוכו של קטן?

ופרכינן: אם כן, דכוותה בדומה לזה גבי נכרי שאמרנו שאין צריך למונעו איירי אפילו דקא עביד לדעתיה דישראל.

ותימה: מי שרי מלאכת נכרי הנעשית עבור ישראל?

ומשנינן: נכרי — לדעתיה דנפשיה עביד.

מתניתין:

כופין קערה של חרס (32) על גבי הנר בשביל שלא תאחזו האש בקורה.

וכופין קערה על צואה של קטן, ועל עקרב שלא תישך.

אמר רבי יהודה: מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בהיותו בערב, ואמר: חוששני לו לכופה קערה על עקרב — מחיוב קרבן הטאת⁽³³⁾.

[א], והראב"ד [שם] חולק וסובר שאסור משום מבשל כשמתרכך הברזל [ולכאורה הם אוסרים רק כשמתלבן הברזל].

33. מבואר בגמרא שרבי יהודה סובר שמלאכה שאין צריך לגופה חייב עליה, ולכן צידת מזיק היא מלאכה גמורה. והעיר רבי אלעזר משה הורביץ: אם כן, מה הסתפק רבי יהודה? ואם היה ספק פיקוח נפש הרי מותר בודאי לחלל שבת מפני ספק פיקוח נפש? ותירץ, שהספק הוא שמא צידת עקרב שלא יזיק אינה נחשבת למלאכת צידה כלל, משום שאין שימוש וצורך בעקרב כלל.

יוסף [שם] שמהתוספות מבואר שסוברים שגם אדם אחר שייך בחינוך קטן, וצריך למנוע קטן שהגיע לחינוך מלעשות איסור. אבל דעת הרמב"ם שדין חינוך שייך דוקא באב לבנו, אלא שלספות בידים דבר איסור לקטן אסור אפילו לאחר שאינו אביו.

וקטן שבא לכבות דליקה שמונעים ממנו, פסק הבית יוסף שאין חילוק בין בנו לקטן אחר, ומשום שעושה לדעת ולצורך הגדול נחשב כמו שמצוהו לכבות.

32. רש"י. וביאר המשנה ברורה [רעו, כב] שכונתו למעט שקערה של מתכת אסור, משום שמחמם ברזל נחשב מבעיר כדעת הרמב"ם ניב

אדם עליה שתבוא הרי היא נחשבת מן המוכן להאכילה לכלבים, ואינה מוקצה.

אמר ליה רב אבין לרב חנן: **ואלא היכי אתנייה את המשנה?**

אמר ליה רב חנן: **אימא:** כופה קערה על צואה של תרנגולים שאינה ראויה למאכל כלבים [והיא מוקצה ואי אפשר לפנותה] — מפני קטן כדי שלא יטפח בה, ויתלכלך.

ופרכינן: **ותיפוק ליה דהוי גרף של רעי,** שמותר להוציאו מחמת מאיסותו.

וכי תימא לתרץ, כי רק גרף של רעי, דהיינו, רק צואה הנמצאת בכלי חרס, **אגב מנא,** אגב כלי החרס שהיא נמצאת בו, **אין,** אכן מותר לטלטלה. אבל **איהו גופיה,** הרעי עצמו, דהיינו, הצואה כשלעצמה — **לא מטלטלין.**

וכאן מדובר שלא היתה הצואה מונחת בכלי ולכן אי אפשר לפנותה מדין גרף של רעי.

אי אפשר לומר כן. כי,

והא ההוא עכבר, שהוא מאוס כצואה, **דאישתכח באיספרמקי** בבשמים **דרב אשי.** **ואמר** לחו רב אשי: **נקוטו בצוציתיה** בזנבו **ואפקוה,** והוציאוהו. על אף שלא היה

והלא היא עצמה, הצואה, אינה מוקצה. אלא היא מוכנת לאכילת כלבים, ואם כן מותר לפנותה מהמקום, ואין צורך לכפות עליה קערה.

וכי תימא דלא חזיא ליה לא היתה הצואה מוכנה מאתמול בכניסת השבת לפי שרק בשבת היא נולדה, והרי היא מוקצה.

אי אפשר לומר כך.

כי **והתניא:** **נהרות המושכין,** שמימיהם זורמים, **ומעיינות הנובעין** — שהיו מימיהם מחוץ לתחום בכניסת השבת, וזרמו המים והגיעו אל העיר בשבת, אין הם קונים שביטה במקום שהיו בו בכניסת השבת, לפי שמים זורמים אינם קונים מקום שביטה. ולכן בשעה שמילאו מן המים אל תוך כלים, מעתה דין שביטתם של המים ביחס לתחום שבת — **הרי הן כרגלי כל אדם** הממלאן. שתחום השבת שנקבע לאדם שמילא אותן הוא גם תחום המים.

ומוכח שמותר לטלטל את המים ולא אמרינן שהם מוקצה לפי שלא היו מוכנים כאן בערב שבת, מפני שדעתו של האדם על המים האלו שיבואו בשבת⁽³⁴⁾.

והוא הדין לצואה של קטן, כיון שדעתו של

דומה לנהרות המושכים, שהמים היו בעולם מאתמול ורק באו בשבת? והסכימו הראשונים לגירסת הרי"ף שלא גרס כל הקושיא הזו, אלא גורס: צואת קטן מותרת לטלטלה משום גרף של רעי. ולגירסת הרי"ף מבואר בגמרא שצואת קטן נחשבת מוקצה, וכן פסק השו"ע [שכח לד]. ולגירסת רש"י אינה מוקצה כלל.

34. הרמב"ן והרשב"א הקשו, שבתחילת מסכת ביצה אמרינן שתרנגולת שעומדת להטיל ביצים היא מוקצה, והרי הביצים עשויות לבא ודעתו עליהם, ולפי הגמרא כאן אינם נולד, ולמה התרנגולת נעשית מוקצה? ותירצו, שהביצים הם חלק מגוף התרנגולת, ואינם יכולים להתיר אותה בטלטול, והכל נחשב כחפץ אחד של מוקצה. והריטב"א ור"ן הקשו, שעדיין צואה לא

העכבר בכלי.

גזרו.

ומשנינן: כאן מדובר שלא היתה הצואה צריכה פינוי, לפי שהיתה באשפה. ולא הוצרכו אלא לכסותה כדי שלא יטפח בה התינוק.

מתיב רב יוסף: שנינו בברייתא: חמשה מזיקין נהרגין בשבת. משום שהם עלולים להרוג.

ותמהינן: וכי קטן במקום אשפה — מאי בעי ליה, מה הוא עושה שם?

ואלו הן: זכוב שבארץ מצרים, וצירעה שבנינוה, ועקרב שבחדייב, ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטח בכל מקום.

ומשנינן: אכן לא בצואה המוטלת באשפה עסקינן אלא בצואה הנמצאת בחצר, ששכיח בה קטן

ומקשינן: מני? מיהו התנא ששנה את הברייתא הזאת?

ופרכינן: מחצר נמי יהיה ניתן לפנותה. שהרי גרף של רעי הוא!

אילימא רבי יהודה — הא אמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה!

אלא לאו — רבי שמעון.

ומשנינן: שהמשנה מדברת — באשפה שבחצר, שאין צורך לפנות את הצואה ממנה.

ומוכח כי רק הני חמשה מזיקין הוא דשרי להורגן. הא מזיקין אחריו — לא!

שנינו במשנה: וכופין את הקערה על עקרב כדי שלא תישך.

אמר רבי ירמיה: ומאן נימא לן דהא ברייתא ששנה אותה רב יוסף ואינה נשנית בתוספתא של רבי חייא ורב אושעיא מתרצתא היא עד שניתן להקשות ממנה?

דילמא ברייתא משבשתא היא?

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המזיקין ההורגין את האדם — נהרגין בשבת. וסברה הגמרא שמדובר אפילו אין רצין אחריו ואין מסכנים אותו, לפי שהריגתן היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שאין לו צורך במזיקים הרוגים [ואין זה דומה לשחיטת בהמה שרוצה בנטילת נשמתה כיון שהוא מעונין לאוכלה לאחר שחיטה]. אלא כל כוונתו בהריגתן היא כדי שלא יזיקו אותו. וסובר רבי יהושע בן לוי שפטור עליה, ואיסורה הוא רק מדרבנן, וביחס להריגת מזיקין לא

אמר רב יוסף: אנא מתנינא לה בכללן של הברייתות שאני שונה. ואותיבנא לה לרבי יהושע בן לוי. ואנא מתריצנא לה — שמדובר כאן ברצו המזיקין אחריו, שאז ברור שהם רצים אחריו כדי להורגו, ומותר אז להרוג את כל המזיקין — לדברי הכל⁽³⁵⁾.

35. רש"י והרי"ף מפרשים את תירוץ הגמרא שרבי יהושע בן לוי מדבר כשרצו אחריו ולכן מותר להרוג את כל המזיקין, והברייתא מדברת

כשאין רצין אחריו ולכן מותר להרוג רק את החמשה מזיקין, והברייתא סוברת כרבי שמעון שמלאכה שאין צריך לגופה פטור ולא אסור

אמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: בנישופין בו, כששורק הנחש בשעת כעסו זה הסימן שרוצה לנשוק ולהרוג, ואם עשה כן הנחש יש לאדם סימן מן השמים שחטא.

אמר רבי אבא בר כהנא: פעם אחת נפל נחש אחד בבית המדרש, ועומד ניותי [ישראל, ונקרא כך על שם מקומו "ניות"] אחד, והרגו.

אמר רבי: פגע בו בנחש — אדם כיוצא בו.

איבעיא להו: מהי כוונתו של רבי, האם לשלול את מעשהו או לשבח אותו?

האם "פגע בו כיוצא בו" — דשפיר עביד. שהנחש דינו הוא כרודף, ולכן נעשה האדם לרודף שלו, שרשאי להורגו.

או לא שפיר עביד. ולגנאי אמר רבי שההורגו לנחש הרי הוא כיוצא בו.

תא שמע: דרבי אבא בריה דרבי חייא בר

תני תנא קמיה דרבא בר רב הונא: ההורג נחשים ועקרבים בשבת כשאינם רצים אחריו — אין רוח חסידים נוחה הימנו.

אמר לו: ואתן חסידים המקפידים — אין רוח חכמים נוחה מהם. כי סופן של המזיקין שיזיקו בשעת כעסן (36).

ופליגא דרב הונא.

דרב הונא חזייה לההוא גברא דקא קטיל זיבורא צירעה.

אמר ליה: וכי שלימתינהו וסיימת והשלמת בהריגתו לכולהו זיבורא, והרי נשאר רבים מהן, ומה הועלת בהריגתו של זה?

תנו רבנן: נזדמנו לו נחשים ועקרבים, הרי אם הרגן — בידוע שנזדמנו לו להורגן.

לא הרגן — בידוע שנזדמנו להורגו, והראהו הקב"ה שחטא, אלא ונעשה לו נס מן השמים.

בחמשה מזיקים אלו.

והתוספות פירשו שהברייא מדברת ברצו אחריו, וחמשה מזיקין אלו מותר להרוג אפילו לרבי יהודה משום פיקוח נפש, ושאר המזיקין אפילו שרצים אחריו אסור להורגם לרבי יהודה שאינו פיקוח נפש, ורבי יהושע בן לוי סובר כרבי שמעון שאין זו מלאכה כלל והתירו להרוג כל מזיק אפילו כשאינו רץ אחריו.

ורוב הפוסקים סוברים שהלכה כרבי שמעון ולכן מותר להרוג כל מזיק, אלא שהגמרא להלן מצריכה להורגם בדרך הילוכו, והמזיקים הממיתים כחמשה מזיקים מותר להרוג גם במתכוון. והרמב"ם שפוסק כרבי יהודה סובר שההיתר אפילו כשאין רצין אחריו, משום ספק

פיקוח נפש שמצוי שהם יזיקו. ראה להלן.

36. הפרי מגדים הובא במשנה ברורה [שטז, מה] כתב, שאפילו אם הם בורחים מפניו מותר להורגם, גם לא בדרך הילוך לפי תומו. וכתב השער הציון [שם, עב] שמותר דוקא כשנראו לפניו אבל לחפש אחרי מזיקין כדי להורגם אסור, והוסיף שאפשר שזה דוקא לדעת הרמב"ם [הג"ל] שההיתר מפני פיקוח נפש אבל אנו שפוסקים כרבי שמעון ומותר משום שאין צריך לגוף המלאכה, מותר אפילו לחפש אחריהם ולהורגם. וכתב שבמקום שרבים מצויים בודאי מותר לחפשם ולהורגם.

אבא ורבי זירא הוו יתבי אקילעא בפתח דבי רבי ינאי.

נפק מילתא מבינייהו, בעו מיניה מרבי ינאי:

מהו להרוג נחשים ועקרבים בשבת?

אמר להו: צירעה שאינה מועדת כל כך להזיק, אני הורג — נחש ועקרב שמועדין להזיק, לא כל שבן שאני הורג!

ומוכח שמותר להורגן.

ודחינן: דילמא הורגן רק כשהוא הולך בדרך לפי תומו ודורך עליהן בצורה שאינו מתכוון לדרוך עליהן. ודבר זה מותר אפילו לרבי יהודה, כי בשבת יש היתר של מלאכת מחשבת, וסובר רבי יהודה שדבר שאינו מתכוון בשבת אסור רק מדרבנן, ובמקום מזיקין לא גזרו⁽³⁷⁾.

דאמר רב יהודה: רוק הנמצא על הארץ, ואסור למרח אותו ולהחליקו מחמת אב מלאכה של ממרח [ממחק], וכן אסור למרח אותו משום שמשוה את הגומות שבחריצי

הבית ואסור משום בונה⁽³⁸⁾ — דורסו בהליכתו לפי תומו⁽³⁹⁾.

ואמר רב ששת: נחש דורסו והורגו בדרך הליכתו לפי תומו.

ואמר רב קטינא: עקרב — דורסו לפי תומו.

אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסקי ביה נושים בו אנשים דבי ריש גלותא, זוזי.

אייתיוהו, הביאו אליהם והוו קא מצערי ליה.

הוה שדי רוקא, היה רוק זרוק על הארץ בשבת.

אמר להו ריש גלותא: אייתו מאנא הביאו כלי סחיפו וכפו אותו עלויה על הרוק.

אמר להו אבא בר מניומי: לא צריכיתו לכפות כלי על הרוק. כי הכי אמר רב יהודה: רוק — דורסו לפי תומו.

אמר להו ריש גלותא לנושיו של אבא בר

קרקע. אבל במקום מרוצף יש מתירים לכבד וליישר [שלו ב] וביאר שאין כאן איסור ממרח משום שמירוח שייך דוקא כשרוצה שיתמרח אבל כאן רוצה שהרוק יבלע ויתבטל.

39. ברמב"ן ור"ן מבואר שגם ברוק פירשו שמותר לדרוס בכונה רק יעשה כאילו בדרך הילוכו, ותמהו על פירוש רש"י שביאר שמותר רק בלי כונה, מהמעשה להלך בגמרא על ריש גלותא.

אבל הבית יוסף [שטז] כתב, שהר"ן פירש כך רק על הריגת מזיקין, וברוק הוא מודה

37. רש"י. ומשמע שאינו מתכוון כלל להרוג את המזיק, והרמב"ן [במלחמות] והר"ן חולקים ומפרשים שההיתר משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא שאמרו לעשות בדרך הילוך לפי תומו כדי שלא יראה כמו עושה מלאכה כדרכה, מפני הרואים. והשו"ע [שטז, י] פסק כהר"ן שמותר אפילו במתכוון אלא שיעשה כדרך הילוכו. וראה להלן.

38. רש"י. והרמב"ם [כא ב] כתב, רק את הטעם של משוה גומות, וכתב המגן אברהם שלכן דייקו הרמב"ם ושו"ע וכתבו: על גבי

מניומי: צורבא מרבנן תלמיד חכם הוא. שבקוהו, עזבוהו! (40)

אמר רבי אבא בר כהנא אמר רבי חנינא: פמוטות מנורות של בית רבי שאינן עשויות חוליות — מותר לטלטלן בשבת.

אמר לו שאלו רבי זירא: האם דוקא בפמוטות הניטלין בידו אחת התיר. או אפילו בפמוטות כבדים שיכולין להנטל רק בשתי ידיים?

אמר לו: כאותן של בית אביך (41).

ואמר רבי אבא בר כהנא אמר רבי חנינא: קרונות של בית רבי העשויות עבור ישיבת בני אדם ולא עבור משאות — מותר לטלטלן בשבת.

אמר לו, שאל אותו רבי זירא: האם ההיתר לטלטלן הוא דוקא בקרונות שאינן כבדים, הניטלין באדם אחד. או אפילו בכבדים הניטלים רק בשני בני אדם?

אמר לו: כאותן של בית אביך.

ואמר רבי אבא בר כהנא: התיר להם רבי חנינא לבית רבי, לשתות יין שהובא אליהם בקרונות של נכרי, על ידי נכרי, אפילו אם היין חתום בחותם אחד בלבד. ואין לחשוש בו שמא ניסכו הנכרי לעבודה זרה.

ולא ידענא, אי משום דסבר לה רבי חנינא כרבי אליעזר, המתיר בחותם אחד לכולם, אי משום שיש לנכרי אימתא דבי נשיאה, שכיון שיש על הנכרי אימת בית רבי, שהיה נשיא, הוא לא יעז לנסך אותו, ולכן די בחותם אחד. אבל אצל שאר האנשים צריך שיהיו עליו שתי חותמות.

מתניתין:

א. נכרי שהדליק את הנר בשבת — משתמש לאורו ישראל.

כהאגודה. והגר"א [שם] פירש שצורבא מרבנן אינו משקר ונאמן, ולכן הניחו לו. והבן יהוידע פירש שעבדי ריש גלותא לא עברו על לא יגוש, אלא חשדהו שלוה בלי שידע איך יפרע ולכן ציערוהו, ורמז להם בדין רוק דורסו לפי תומו שהלואתו היתה בידיעה איך ישלם ולוה לפי תומו, אלא שנכשל בלא כונה.

41. רש"י מפרש: שהם קטנים, אבל גדולים ביותר שניטלים בשתי ידיים, אסור. והתוספות והרא"ש [לעיל לה א] פירשו להיפך, ששל בית אביך הם גדולים ביותר ומותר לטלטלם.

לפירוש רש"י הנ"ל, וכן פסק בשו"ע [שטז, י — יא] שבמזיקים מותר להורגם אפי' במתכון ובדרך הילוך, וברוק מותר לדרוס רק בלי כונה [וראה בשפת אמת עוד תירוץ על רש"י]

40. בשו"ע חו"מ [צז, טז] פסק הרמ"א שאם ידוע על אדם שלוה שיש לו לפרוע ואינו משלם חובשין ומכין אותו עד שישלם, והמקור הוא מהאגודה שלמד כך מעבדי ריש גלותא.

והבית יוסף [שם] דחה שבכמה מקומות מצאנו שעבדי ריש גלותא היו מצערים אנשים שלא כדין [ברכות כח א גיטין סז ב]. והב"ח תמה שהריש גלותא הסכים למעשה עבדיו, ורק משום שהוא צורבא מרבנן הניח לו ומוכח